Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-XII

TARİH, TÜRK TARİHİ, DÜNYA TARİHİ VE BİZ

İHSAN FAZLIOĞLU OKUMALARI

Önsöz Yerine,

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun ***"bilgi kendine kayıtsız kalan kişileri ve toplumları affetmez"*** nasihatini dikkate alarak, bilgiye ve bilginlerimize kayıtsız kalmama adına fazlioglu.blogspot.com adresinde samimi bir çalışma başlatılmıştır. Bu platform üzerinden Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'nun vermiş olduğu konferanslar, seminerler, dersler, katıldığı radyo ve TV programları, gazete ve dergilerdeki röportajları ve yazıları ile hocamız hakkında basına yansıyan diğer konular hakkında bilgi paylaşımı ve değerlendirmelere yer verilmesi amaçlanmaktadır.

Bu kapsamda, Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu hocamızın **Dergah Dergisi**'nde (twitter.com/dergahdergi) yayımlanan ***"Tarih, Türk Tarihi, Dünya Tarihi ve Biz"*** başlıklı röportajını istifadenize sunuyorum. Bu sayede *Dergah Dergisi*'ne katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

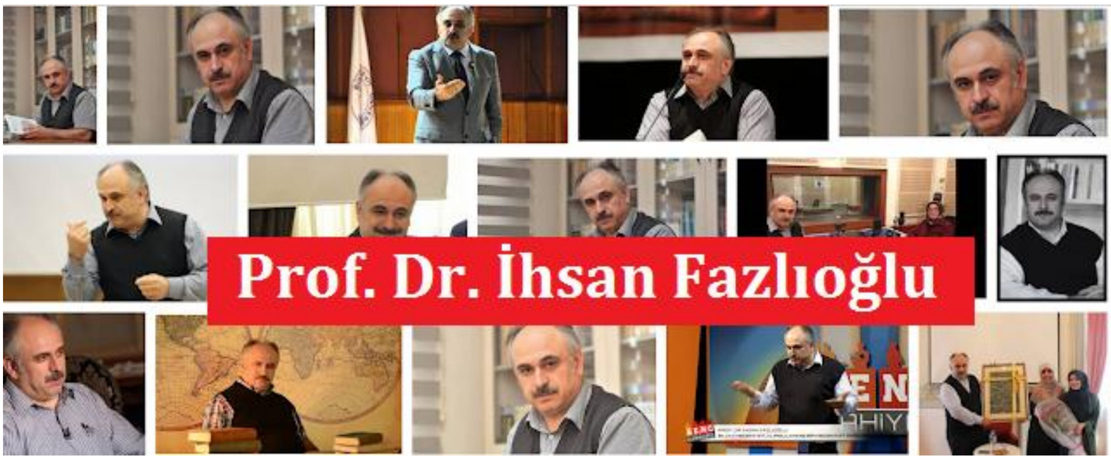
Bu değerli röportajın yararlı olmasını diler, hocamıza dair elinizde bulunan benzeri dokümanları tarafımızla paylaşmanızı rica ederim.

Muhammet NEGİZ

mnergiz@live.com

12.07.2018

PROF. DR. İHSAN FAZLIOĞLU

İhsan Fazlıoğlu, Prof. Dr., İMÜ, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü 1966 yılında Ankara'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi (1989). Ürdün Üniversitesi'nde (Amman) ve Arap Bilim Tarihi Enstitüsü'nde (Halep) bilim ve matematik tarihi üzerinde araştırmalar yaptı (1990-1992). Yüksek lisans çalışmasını İ.Ü. Bilim Tarihi Bölümü'nde (1993); doktorasını, İ.Ü. Felsefe Bölümü'nde tamamladı (1998).

Oklahoma Üniversitesi'nde (ABD) sahasıyla ilgili araştırmalar yaptı (2001-2002). 2005 yılında doçent oldu. Mc Gill Üniversitesi, İslam Araştırmaları Enstitüsü'nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu, proje danışmanlığı yaptı ve kıdemli araştırmacı olarak çalıştı (2008-2011).

Fazlıoğlu, halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesidir. Fazlıoğlu, felsefe-bilim tarihi ile matematik tarihi ve felsefesi üzerine yoğunlaşmakta, özellikle bu yapıların İslam-Anadolu Selçuklu-Osmanlı-Türk medeniyet tarihi içerisindeki gelişmelerini yazma kaynaklara dayanarak incelemekte ve yayınlar yapmaktadır.

PROF. DR. İHSAN FAZLIOĞLU İLE RÖPORTAJLAR SERİSİ-XIII: TARİH, TÜRK TARİHİ, DÜNYA TARİHİ VE BİZ[1]

Türk tarihini yorumlayan birbirine zıt iki görüşle karşılaşıyoruz. İlki sürekli yücelten, hiç toz kondurmayan; ikincisi ise analizden uzak, peşinen reddeden yaklaşım. Buradan başlayalım: Sağlıklı bir tarih tasavvuru nasıl inşa edilebilir?

Tarihin ne anlam ifade ettiği ve tarihi nasıl yorumlamamız gerektiği konusunda önce nazarî bir çerçeve çizmeliyiz. Çünkü bir şeyi yorumlayabilmek için öncelikle yorumlayacağımızın ne olduğunu bilmemiz gerekir ki üzerinde konuşabilelim. Burada İbn Heysem'in o meşhur ilkesini kullanabiliriz: ***"Bilgimizin iki ayağı vardır: bir ayağı dışarıdan gelen unsur, yani malzeme; ikinci ayağı ise bizim aklımızdaki yapılar, yani şemalar..."***

[1] Tarih, Türk Tarihi, Dünya Tarihi ve Biz, Dergâh (Edebiyat - Sanat - Kültür Dergisi), C. XIV, S. 165, s. 12-18. Kasım 2003. https://www.nadirkitap.com/dergah-edebiyat-sanat-kultur-dergisi-sayi-165-ihsan-fazlioglu-tarih-turk-tarihi-dunya-tarihi-ve-biz-ali-aycil-bal-kan-kitap10865983.html

Tarih üzerine konuşurken, yalnızca zihnimizdeki şemaları kullanır ve dışarıdan gelen malzemeyi dikkate almazsak, hafif bir tabir olacak ama **'atmış'** oluruz. Böyle bir durumda eder tutar hiçbir şey söylememiş oluruz çünkü ortada üzerinde konuştuğumuz nesne yok. Yalnızca dışarıdan gelen malzemeyi dikkate alarak iş gördüğümüzdeyse yorumlayacağımızı belirli bir formel düzene kavuşturmadığımız için, kafa karışıklığına neden oluruz.

Demek ki dışarıdaki malzemeye muhatap olmadan, yalnızca kafalardaki formel yapılardan, meselâ ideolojik ya da dinî kalıplardan hareket ederek tarih hakkında yargılarda bulunmak, iki türlü tezahür edebilir: övgü ve sövgü... Övgü ile sövgü, en temel noktada kesişen iki tavırdır. Çünkü ikisi de cehalete dayanır. Yani üzerine konuştuğu nesnesi hakkında bir bilgisizliğe dayanır. Öven ile söven kişi, nesnesini anlamaktan çok, nesnesine yargı yüklemeye çalışan kişidir.

Bir tarihçi bu kadar temel bir noktada nasıl oluyor da hataya düşebiliyor?

Bilginin çeşitli basamakları var. Birincisi, nesnenin tasviri... Çeşitli özellikleri bakımından karşımızdaki nesneyi 'tasvir' ederiz. Niteliklerini, niceliklerini, durumunu yahut ilişkilerini tasvirin ardından, tasvir ettiğimiz nesneyi **'tahlil'**e tâbi tutarız; ögelerine ayrıştırırız. Daha sonra, ayrıştırdığımız bu ögelerden hareket ederek, nesnemizi yeniden inşa ederiz. Buna da **'terkip'** diyoruz. Son aşama ise değerlendirme aşaması; **'takyim'** dediğimiz aşama. Dolayısıyla bir nesne hakkında değer hükmü ortaya koyma, ancak o nesneyi tasvir, tahlil ve terkipten sonra gelen aşamadır. Eğer yargı, hüküm tasvir, tahlil ve terkibi aşar ve onlardan önce gelirse ona 'ön-yargı' deriz. Demek ki haberdar olmadan, alimdar olmadan, fehimdar olmadan değerlendirmeye kalkanlar, konumuza uyarladığımızda, tarihe hem övgü hem de sövgü mantığıyla yaklaşanlardır; aslında onlar, kendi sahip oldukları değer dünyasını, tarihe yansıtmaktan başka bir şey yapmıyorlar.

Bu kişilerin yaptığı tarihi anlamaktan çok, kendi kafalarını tarih yapmaktır. Bu açıdan olaya baktığımız zaman, örnek olarak Türkiye'de Osmanlı ya da Selçuklu ya da İslâm tarihini ya da genel anlamda tarihi bir vakıayı yorumlayan kişiye ilk soracağımız şey, üzerinde konuştuğu vakıanın ne olduğu hakkındaki bilgisinin oranı, o vakıayı ne kadar tahlil ettiği ve üzerinde ne kadar düşündüğü olmalıdır. Vakıa üzerindeki yargısını en sona bırakması gerekir. Aksi takdirde, biraz önce söylediğim övgü-sövgü ikiliği içerisine sıkışıp kalır.

Bu girişten sonra böyle bir sorunun tuhaf kaçmayacağı kanaatindeyim: Tarihle niçin ilgilenmeliyiz?

Dilerseniz önce konumuzu tamamlayalım. Şimdiye kadar söylediklerim sorunun bir tarafıydı. Şimdi diğer tarafına bakabiliriz. Sait Halim Paşa'nın güzel bir ifadesi var. Belki bu ifadeyi kendi yorumumla aktaracağım, ancak içerik olarak ona ait: Vatan, çift anlamlı bir kavramdır. Bunun bir tarafı maddî, fizikî coğrafya dediğimiz, insanların üzerinde yaşadığı toprak parçası; ki biz buna maddî vatan diyebiliriz. Bu, vatan kavramının mekân boyutudur. Bir de bu maddî vatan üzerinde yaşayan insanların, o toprakla kurduğu ilişkinin adı olan ve vatan kavramının zaman boyutunu oluşturan tarih ya da diğer anlamda **'mânevî vatan'**. O açıdan, tarihle uğraşmak, tarihi anlamaya çalışmak, insanın aslında kendi yaşadığı topraklarla kurduğu ilişkiyi anlaması demektir. İnsanın üzerinde yaşadığı toprakla girdiği dostluğu, arkadaşlığı, kavgayı anlamlandırması, kendi mânevî dünyasını oluşturan anlam dünyasını anlaması demektir. Burada mânevî dünya, dinî anlamda değil yalnızca, topyekûn ahlâkî, estetik, felsefî, ilmî, kısaca, toprakla kurduğumuz ilişkilerin oluşturduğu anlam dünyası, değer dünyası demektir.

Bu açıdan, bir kişinin kendi tarihiyle uğraşması ile genel tarihle uğraşması arasında çok ince bir fark var.

Nedir o fark?

Biz kendi tarihimizi çalışırken, tarafsız olamayız. Niçin? Çünkü biz zaten o değer dünyası içerisinde yaşıyoruz. **'Dürüst olma'** ile **'tarafsız olma'**yı bu açıdan birbirinden ayırmak zorundayız. Çin tarihiyle, Endonezya ya da Bantu kabilesinin tarihiyle ilgilenirken tarafsız olmanız mümkün olabilir. Çünkü Bantu kabilesinin tarihi, bizim sadece aklımıza konu olan bir şeydir ve hissimize konu olmaz. Bantu kabilesinin tarihi ile bizim anlam dünyamız arasında bir ilişki yoktur; yalnızca aklımızın bir objesi olarak karşımızda durmaktadır. Bu rahatlıkla da onu analiz ederiz, sentez ederiz, doğrarız, biçeriz. Tam olarak aynı olmasa bile, üç aşağı, beş yukarı, bir maddeye uyguladığımız bir süreci ona da uygularız. Fakat insan kendi tarihiyle uğraşırken, kendi mânevî dünyasıyla, anlam dünyasıyla uğraştığı için tarafsız kalamaz; bu insanın doğasına aykırıdır. Ama dürüst olabilir.

Demek ki biz kendi tarihimizle uğraşırken dürüst olmak zorundayız ama tarafsız kalamayız. Bu nedenle, kişinin kendi tarihiyle uğraşırken dikkat etmesi gereken en önemli nokta, hem övgü hem de sövgü mantığından kurtulması için, **'dürüst olması'**dır. İlmî ölçütler neyse, tarihî bilginin tabiatı neyi gerektiriyorsa, hangi yöntemleri kullanıyorsa, kendi tarihini, hesabını vererek, gerekçelendirerek ve de denetlemeye açık bırakarak incelemelidir.

Sorunun bir de bilgi nazariyesi açısından incelenmesi gerekir: Ben hiçbir zaman kendi tarihimle, Çin tarihiyle uğraştığım gibi uğraşamam. Niçin? Çünkü kendi tarihimi bilmem, biraz da benimi bilmektir, kendimi bilmektir. Kendime ilişkin bilgi, husûlî bilgi değildir.

Efendim, biz yalnız tarihimizden değil kültürümüzden de uzaklaştırıldık. O yüzden husûlî bilgi kavramını açıklamanızı istememi mazur görünüz.

Bir kavram üzerinden bile olsa, tarihimizle aramızda açılan mesafenin kapatılmasına yardımcı olmak, beni ancak sevindirir. Düşünürlerimiz bilgiyi ikiye ayırırlar: Husûlî ve hudûrî bilgi. Hudûrî bilgi, kişinin kendisine ilişkin bilgisidir. Kendime ilişkin bilgide dikkat etmem gereken en önemli nokta, 'bilen' ile 'bilinen' arasında bir ayrım olmamasıdır. Yani bu bilgide obje ile suje, bilen ile bilinen, karşı karşıya konulamaz. Aksi takdirde ortaya bir parçalanmışlık, dolayısıyla bir bunalım çıkar. Ben, kendimi, kendimi nesnelleştirerek değil, doğrudan, dolaysız olarak biliyorum ki buna **'hudûrî bilgi'** diyoruz.

Husûlî bilgide ise elde edilen, tahsil edilen bir bilgi söz konusu. Bir şeyi tahsil etmek için, o şeyin karşıda durması gerekir. Yani âlim ile malum ilişkisi, burada son derece açık ve seçiktir. Meselâ ağacın bilgisi, husûlî bir bilgidir çünkü malum karşımdadır; onu tahsil eden âlim de benim. O açıdan, kendime ilişkin bilgi, âlim ile malum ayrımını şart koşmuyorsa, tarihle ilgili bilgi de bir tarafıyla benim kendime ait bir bilgi ise, o zaman tarihî bilgiyi, bilen ve bilinen olarak, radikal şekliyle bölemem. Çünkü hakkında konuştuğum şey, biraz da kendimdir.

Burada dikkat edilmesi gereken hassas bir nokta var: İnsanın içinde gömülü bulunduğu toplumu bilmesi, anlaması ve yorumlaması, onu nesne kılmadan mümkün müdür? Sosyal bilim araştırmalarında bu önemli bir sorudur. Bu aşamada kendimize çıkış noktası aldığımız bilgi anlayışı ve yöntemi önemlidir. Belki bilme düzeyinde başka unsurlar da vardır ama anlama düzeyinde, -anlamaktan kastımız nüfuz etmek ise- elbette kişi, kendi mensup olduğu toplumu ve değer dünyasını başka birisinden çok daha iyi anlayacak, ona çok daha iyi nüfuz edecektir.

Kendi dünyamızın dışındaki doğruları kabul etmemenin, yanlış değerlendirmelerimizde bir payı olabilir mi?

Kesinlikle! Şöyle düşünelim: Doğru, neye nispetle doğrudur? Bir hadis ilmindeki doğru ile bir mantık ilmindeki doğru, bir mantık ilmindeki doğru ile bir fizik ilmindeki doğru aynı şekilde tanımlanamaz. Biz bunlara ***"manâda müşterek kavram"*** adını veriyoruz ya da ***"teşkikî kavramlar"*** diyoruz. Doğru kavramı, tek anlamlı bir kavram değildir. Aynı şekilde, medeniyet kavramı da, değer kavramı da tek anlamlı kavramlar değildir. Estetik bir nesneye ilişkin bir değerimiz de olabilir, dinî bir değerimiz de olabilir.

Kavramın harflerle yazılışının ve ses yapısının aynı olması, anlam ve medlûliyetinin de aynı olmasını gerektirmez. Kavramın kendisi ile karşılık geldiği nesne illâ da aynıdır diyemeyiz. O açıdan, insanın değerlerindeki doğruluğa inanması ile -ki bu bir inanç konusudur- maddî dünyadaki yapıp ettiği bilgilerdeki doğruluğu kabul etmesi -

bu da bir kabul konusudur-, kurduğu aksiyomatik yapıyla, benimsediği yöntemlerle ve sistemle kayıtlı bir şeydir; orada mutlak doğrudan bahsedemezsiniz.

Şöyle bir örnek verelim: Aristotelesçi bilim sistemi içerisinde ortaya koyduğunuz bilginin, sistemin bütünlüğü ve sınırları içerisinde bir doğruluğu vardır. Ama bu doğruluk, başka bir sistem için geçerli olmayabilir. Burada, sistem mensubiyeti itibariyle bilginin doğruluğu söz konusudur. Değer dünyasına gelince, hiçbir insan kendi değerlerinin doğruluğundan şüphelenerek, o değer dünyasına mensup olamaz. O zaman ortada bir hastalık söz konusu olur. Bu işin bir tarafı... İkincisi: Değer dünyamızı belirleyen doğrular, zaten, bizim doğal varlığa ilişkin ürettiğimiz bilgiler değildir. Değer dünyamız, bizim inanç dünyamızdır. Bu ya dindir ya da ideolojidir. İnsanın varlığa ilişkin tavrını ikiye ayırabiliriz: Dünyaya ilişkin resmimiz ve dünyaya ilişkin değer yargımız. İlkine 'dünya tasavvuru', ikincisine de 'dünya görüşü' diyoruz.

Bu ikisi arasındaki temel fark nedir?

Dünya tasavvurumuz, elbette bizim üzerinde konuştuğumuz dünyayla kurduğumuz ilişkinin sonucudur. Diyelim ki güneş nasıl hareket ediyor, yağmur nasıl yağıyor, mevsimler nasıl oluşuyor; yıldızlar nasıl oluşmuş, atom-altı yapılar nelerdir? Bunlar benim varlığa ilişkin ürettiğim resimler, tasavvurlardır. Burada benim yapmam gereken, hakkında resim üreteceğim nesneyle birebir ilişkiye girmek, onu kendime konu edinmek, onun üzerinde düşünmek. Ama dünya görüşünde ise ağaçları incelemekten ve maddeyi analiz etmekten iyi ya da kötüyü çıkartamayız; güzel ya da çirkini üretemeyiz. Değer dünyası, insana verili olan bir dünyadır. Bu en basit anlamıyla, toplum ve kültürde bulduğumuz bir dünyadır. Doğarız ve kendimizi orada buluruz zaten. Daha derine indiğimizde, bunun zemininde yatan iki şeyin varlığını görürüz: din ya da ideoloji.

Bu din, bir vahiy dini, putperestlik ya da Budizm olabilir; farketmez. İdeoloji ise insanın belirli bir zaman ve zeminde, dondurarak elde ettiği kapalı sistem şeklinde çalışan bir yapıdır. Marksizm, kapitalizm, liberalizm, faşizm, yani her **"izm"** olabilir. Bu da sizin değer dünyanızdır; dünyayı bu 'görüşle' değerlendirirsiniz.

Demek ki değer dünyası, kişinin inanarak, benimseyerek mensubiyetini belirlediği bir alandır. O açıdan, tasavvur dünyamızdan ürettiğimiz yargıları, doğru ile yanlışı günah ve sevapla, güzel ve çirkinle karıştırmamamız gerekir. Günah-sevap, güzel-çirkin değer dünyasına aittir; doğru-yanlış ise tasavvur dünyasına aittir.

Bir bilgimiz, nesnesiyle olan ilgisi nedeniyle doğrudur ya da yanlıştır. Ama ***"Şu eylemi yaparsam sevaptır, bu eylemi yaparsam günahtır."*** yaklaşımı, benim değer dünyama ait bir durumdur. Herhangi bir nesnel bilgiyi ürettikten sonra ulaşılan bir sonuç değildir. Bunu bana dış-dünya vermez. Kısaca, değerler dış-dünyadan üretilmez. Ahlakî, estetik ve mânevî değerler tamamen içeriden üretilir. Buradaki

içeriyi çok geniş anlamda kullanıyorum. Yani bu, insanın birebir kendi ürettiği bir şey olabilir ya da mensup olduğu vahyin, bir metnin ya da ideolojik sistemin ona verdiği bir şey olabilir; durum değişmez.

O açıdan, Osmanlı'ya ya da kendi tarihimize, kendi inanç dünyamıza, kendi dünya görüşümüze ilişkin değerler, üzerinde şek ve şüphe edilecek, doğru-yanlış kritiğine göre analiz edilecek bir yapı arz etmezler; çünkü onlar nesne değildirler. Onlar, maddî dış-dünyada cisimlendirilemezler ki! Onları cisimleştiren, bizim eylemelerimizdir. Bu da ancak bizim o değerlere mensubiyetimizle alâkalı bir şeydir.

Tarihi yorumlamakta hata yapmak, başka hangi hataları doğurur?

Türk tarihine yönelik menfi ve müspet yaklaşımları analiz ederken, biraz önce söylediğimiz o övgü-sövgü mantığıyla birlikte, vurgulanması gereken başka bir tespit daha var: Türklerin, kendi tarihlerini değerlendirebilmek için, geleceğe ilişkin ne yapmaları gerektiğine dair bir karar vermeleri gerekiyor. Tarihi yorumlamakla ilgili sorun asıl buradan kaynaklanıyor. Tarihi aşırı şekilde kutsayanlarla, tarihi aşırı şekilde yük olarak görenler arasında, en önemli müşterek noktalardan birisi, övgü-sövgü mantığının doğurduğu cehalet yanında, bir de niyet ve maksat eksikliğidir. Her iki kesimin de geleceğe ilişkin bir niyeti yok. Biz, millet olarak ne yapacağımıza henüz karar vermiş değiliz; bir projemiz yok, bir hedefimiz yok. Geleceğe ilişkin bir maksadı olmayan kişi için tarih ya bir nostaljidir ya bir yüktür. Tarih, ancak geleceğe ilişkin bir projesi olan insan için anlamlı bir yapıdır.

Projemizin olmamasının sebeplerine girersek, bizim yaklaşık 1774'ten, yani Küçük Kaynarca'dan bu yana devlet olarak da, siyasî mensubiyeti olan insanlar olarak da amacımız bekâ-yı devlet'tir. Bu, Cumhuriyet'e kadar İstanbul merkezli siyasî odağın varlığını sürdürmeyi sağlamaktı; Cumhuriyet'le beraber ise sonuç olarak yine, merkezin değişmesine karşın değer dünyamız devam ettiği için, Ankara merkezli siyasî odağın varlığını devam ettirme şeklinde olmuştur. Bekâ-yı devlet en önemli sorunumuz olduğu için, havâic-i asliyemizle uğraşıyoruz aslında. Çünkü havâic-i asliyesiyle uğraşan insan, felsefileşmiş kültür, kısaca medeniyet üretiminden geri kalır. Yani karnı aç olan bir insan varlıkla ilgili bir soru sormaz. Bu doğal bir durumdur.

Nasıl ki bir kişi, kendi aslî ihtiyaçlarını karşılamadan entelektüel üst soruları soramazsa aynı şekilde bir millet de hâvâic-i asliyesini karşılamadan bir medeniyet kuramaz. Hâvâic-i asliyenin iki ayağı vardır: maddî ve mânevî emniyeti sağlamak. Maddî emniyet, karın tokluğu, yaşamını idame ettirecek kadar bedenî, beşerî ihtiyaçlarını garanti altına almak; mânevî güvenlik ise tehdidin, tahribin olmadığı bir ortamda, beşerî değil entelektüel hayatını idame ettirebilmektir. Bunun için bir şehrin,

ortak bir dilin ve kendisiyle konuşabileceği kişilerin olması gerekir. Merak ancak bu şekilde ortaya çıkar. Merak, -bu kavramı düşünce olarak da tercüme edebiliriz- en basit hayatî ihtiyaç ile en üst hayatî ihtiyacın karşılanması için gösterilen bir eylem değildir. Yani ***"karnımı nasıl doyururum?"*** ile ***"devleti nasıl kurtarırım?"***ın ikisi de sonuç olarak maddî karşılıkları olan düşünce tarzlarıdır ama hür düşünce, bizatihi kendisi için yapılan bir iştir.

Felsefî sorular, beşerî, siyasî ve medenî ihtiyaçlarını karşılamış insanın sorabileceği sorulardır. O açıdan, biz iki yüz yıldır beşerî ve insanî ihtiyaçlarımızı çözmekle uğraştığımız için entelektüel üst soruları sormaya muktedir değildik; merakımızı giderecek, düşünce için düşünce üretecek bir konumda değildik. Sonuçta cevabımız da ***"karnımı nasıl doyuracağım?"*** sorusunun bir türevidir. İki yüz yıldır muhatap olduğumuz, iç ve dış mevcudiyetimizi yok etmeye ilişkin saldırılara karşı bizim de işlediğimiz ya da bizi meşgul eden sorular bu tür sorulardır.

Yine aynı gerekçeyle mi geleceğe ilişkin sorular soramıyoruz?

Evet, bu yüzden geleceğe ilişkin henüz son derece hesabı verilmiş bir plan ve projemiz, dahası maksadımız yok. Çünkü günü kurtarmaya, yaşamaya, ayakta kalmaya, dayak yemekten korunmaya çalışıyoruz. Geleceğe ilişkin bir niyetimiz sözel anlamda olabilir ama bunu tecessüm ettirecek belirli bir projeyi gündeme sokamıyor isek, tarih de, orada öylece asılı durur; bizim için pek bir anlam ifade etmez. Dediğim gibi, ya nostaljik bir atıf kaynağıdır ya da bir yüktür; hem de taşınmaz bir yük... Yük olması da, tersinden baktığımızda, yine de kaçınılmaz olduğunu gösteriyor. Çünkü en azından vicdanî düzeyde de olsa onu yük olarak hissederken, ondan vazgeçilemiyordur.

Şuraya gelmek istiyorum: Bu topraklarda yaşayan millet, tarihte şu an dünya coğrafyasında herhangi belirli bir mekânı işgal eden, kolay bir millet değildir. Türk milletidir bu millet. Afrika'da yaşayan bir kabile gibi, modern dönemde millet haline gelmiş bir millet gibi, Asya'daki herhangi bir millet gibi olmayıp, tarih yapan bir millet olduğundan dolayı, Türkler üzerine konuşurken, Türklerin tarihini dikkate alarak konuşmalıyız. Tarih yapmamış, felsefileşememiş, medenileşememiş bir millet değildir Türk milleti. Kültür, medeniyet, devlet. Bunlar hep birbirinden ayrı kavramlardır. Toplumun bir kültürü olabilir ama her kültür medenîleşemez.

Her kültür, bir medeniyet haline gelemez. Her kültür devletleşemez, mahallî kalabilir. Her devletleşen kültür, medeniyet haline gelemez. Bir devlet olur ama herhangi bir devlet olur. Medenîleşmek, aynı zamanda bir misyon sahibi olmakla alâkalıdır.

Bir devlet nasıl misyon sahibi olur?

Misyon sahibi olmak, neyi nasıl ve niçin yaptığını bilmektir. Türk milleti aynı zamanda bir misyon sahibidir. Türk milleti, devletleşen, medenîleşen ve felsefîleşen

bir kültüre sahiptir. Böyle olan millet ve devletler, bir elin parmaklarını geçmez. O yüzden, üzerinde konuştuğumuz nesneyi çok iyi analiz etmemiz gerekir. Herhangi bir nesne üzerinde konuşmuyoruz. Yani bir ağaç ama herhangi bir ağaç değil, son derece önemli bir ağaç. Bu şekilde düşünebiliriz. Bunu konumuza uyarlayarak söyleyelim: Türk milleti, Türk tarihi içinde kalınarak anlamlandırılamaz. Bir Pigme kabilesini, içinde kalarak anlamlandırmak mümkündür. Sonuç olarak, o, sadece o toprağı işgal eden, o toprakla kurduğu ilişkiyle yetinen, o toprakla kurduğu ilişki sonucunda elde ettiği dünya görüşünü bir misyon haline getirip dışarıya aktarmayı önemsemeyen bir kabiledir. Ama Türkler, misyon sahibi olan, sahip oldukları değerleri dünyaya aktarmaya çalışan, nizam-ı âlem dediğimiz, dünyayı yönetmeye talip olan bir millet olduklarından, Türk tarihini, Türk tarihi içinde kalarak anlamlandıramayız. Onun için, Türk tarihinin dışına çıkıp, Türklerin muhatap olduğu ya da Türkler'le muhatap olan kültürleri, milletleri, medeniyetleri dikkate almamız gerekir.

O zaman Türklerin tarihteki bu misyonu nedir sorusunu soralım...

Bir şeye talip olan kişi, eğer o şeye başkası da taipse o kişiyle çatışma içine girer. 1600'lerde Çin ile Fransa'nın çatışmasına hiç gerek yok. Çünkü Çin'in dünyaya ilişkin bir talebi de yok, dünyaya yönelik bir misyonu da. Başka bir tabirle, hakikati temsil ettiğini ve bu hakikati insanlara aktarmak istediğini söyleyen bir iddiası yok. Ama Türklerin, Almanların, belirli bir oranda Arapların, daha sonra Rusların belirli bir hakikati temsil etme iddiasına sahip olduklarını görüyoruz. Bu tür milletler, sahip oldukları hakikati insanların hizmetine sunmak ister. Buna isterseniz hakikati insanlara tebliğ etmek diyelim, isterseniz aktarmak. O açıdan, Türkler tarihte hakikati temsil ettiğine inanan ve bu hakikati dünyaya aktarmayı düşünen bir millet... Böyle bir millet, ister istemez, başka hakikatleri temsil eden milletlerle çatışma içine girecektir. Tarihe baktığımızda bu, son derecede ortada olan bir durumdur. Bugün bulunduğumuz hali anlayabilmek için, bizim hakikatimizle çatışmaya giren ve kendi hakikatlerini dünyaya yaymaya çalışan milletleri dikkate almak zorundayız. Yani 1672'de Alman düşünürü Leibniz'in Türkleri tarihten tasfiye etme projesini başka nasıl anlamlandırabiliriz! Niçin Leibniz, Pigme kabilesinin tarihten tasfiyesi diye bir proje geliştirmiyor da, Türkleri tarihten tasfiye etmekten bahsediyor. Bu tamamen, Leibniz'in mensup olduğu medeniyetin hakikatinin, Türkün temsil ettiği hakikatle çatışmasından başka bir şey değildir. O açıdan, Türklerin bugün içinde bulunduğu durumun, büyük oranda Avrupa'nın, yani **'karşı-hakikat'**'in, bizim hakkımızda öngördüğü projelerle son derece yakından alâkası vardır.

Sizin ifadenizle karşı-hakikatin bizimle ilgili ne gibi projeleri var?

Şunu demek istiyorum: Biz bu hale sadece gelmedik, aynı zamanda getirildik. Türkler kendi içlerinde bir çürüme olduğundan dolayı bu duruma düşmüş değil, bir çatışma sonucunda bu duruma düşmüşlerdir. Çünkü bazen medeniyetler, dışardan bir saldırı

gelmeden ya da o saldırı sonucunda yıkılmaya, önceden hazır hale gelebilirler. Aile, iktisat ve devlet kurumları yahut ahlâkî, mânevî hayat itibariyle, yani iç kurumları itibariyle çürürler. Artık o sistem, topluluğu taşıyamaz hale gelir. Ya kendiliğinden dağılır ya da dışardan gelen bir güç, o sistemi çökertir. Ama Türk devleti ya da Türk medeniyeti, kendi iç dinamikleri itibariyle çürüdüğünden, gerilediğinden, onları kaybettiğinden, sistem o yapıyı taşımadığından dolayı çökmedi.

Bunu en güzel, şu vecizeyle izah edebiliriz: ***"Osmanlı-Türk medeniyeti, yıkılmış değil durdurulmuş bir medeniyettir".*** Buradaki durdurulmak, biraz önce söylediğimiz cümleleri özetleyen bir durumdur. Yoksa herhangi bir organımızda bir problem olduğundan dolayı değil.

Ne oldu? Bize kamyon çarptı. Böyle demekle, çarpan kamyonu hafifsemiyoruz tabii. O ayrı bir tartışma konusu... Kaldı ki oralarda olanı da yine Türk tarihini anlamadan anlamlandıramayız. Başka bir ifadeyle, Avrupa'da, özellikle Batı Avrupa'da olup bitenleri anlayabilmek için yine Türk tarihini bilmek zorundayız. Orada olup bitenler, bize karşı olup bitenlerdir. Pigme kabilesine karşı, Bantu kabilesine karşı değil. Orada gelişen bilim, sanat, sanayi ya da siyasî organizasyonlar, hep karşıdakini yenmeye yönelik, karşısındakini tasfiyeye yönelik olarak geliştirilmiş çabalardır.

Şunu söylemek, asla abartmak değildir: Tarihi anlamak için Türk tarihini anlamak gerektir. Bizim burada kastettiğimiz Türk tarihi, Yemen'deki Türkmen Devleti'nin tarihi anlamına gelmiyor. Yemen'deki Türkmen Devleti'nin tarihi, genel Türk tarihinin bir parçası olabilir; ancak ben burada, olanları idrak için, özellikle Oğuz boyundan, Selçuklu, Osmanlı çizgisini son derece iyi ve derin bir şekilde anlamayı kastediyorum. Tekrar Türk ya da Osmanlı tarihine karşı menfi yaklaşanlara dönersek... Övgü düzenleri bir kenara bırakabiliriz. Çünkü onlar ciddiye alınacak işler yapmıyorlar.

Övgülerin psikolojik bir yararı olmuyor mu?

Olmuyor. Öte yandan, tarihi överek, onu kutsal bir kuyu haline getirerek tapılacak bir unsur haline sokanlar, zararsız varlıklar olarak düşünülebilirler. Çünkü onlara bir şekilde tarihi anlatmak için elimizde bir kanal var. Tarihe menfi yaklaşanların psikolojilerini anlamak daha önemli. Kanımca onları ikiye ayırmak gerekir. Birincisi, tarihle yüzleşmekten, kendisine ağır geldiğinden tarihi yük olarak görmekten dolayı tarihe menfi bakanlar. Bunlarla oturup konuşulabilir. Sonuç olarak bunlar, Türk olmayı bir yük olarak gören insanlardır. Çünkü Türk olmanın, Selçuklu-Osmanlı tarihini sırtlamanın, ona sahip çıkmanın bir bedeli var. Belli bir misyonu sahipleneceksiniz; hem de bu, geleceğe ilişkin bir misyon olacak. Bunun için de, geçmişteki misyonunuzu anlamaya çalışmak zorunda kalacaksınız.

Buna en güzel örnek, Kemal Tahir olabilir. Bu ülkede, kendi tarihiyle muhatap olan hiçbir insan, bu ülkeye ihanet edememiştir; onu ister yük olarak görsün, ister görmesin. Çünkü Türk tarihiyle muhatap olduğunuzda, bir misyonla muhatap oluyorsunuz. Bu açıdan ben, mecazî anlamda ***'Türkler seçilmiş bir millettir'*** tabirini kullanıyorum. Buradaki kastım, hiçbir zaman ırkî, kana dayalı ya da ilâhî bir seçilmişlik anlamında değildir. Tarihteki yapıp etmelerin, misyonun ve o misyona bağlı olarak yapıp etmelerin ortaya çıkarttığı bir seçilmişlikten bahsediyorum. Bu durumu şartlar oluşturmuştur. Yani Süleymaniye bu topraklarda olduğundan, Kurtuluş Savaşı bu topraklarda yapıldığından dolayı kazanılmış bir seçilmişlik bu. Tevarüs edilmemiş bir asalet yani... Bu açıdan, Türk kelimesine ilişkin birkaç şey söylemek gerekiyor.

Türkler hiçbir zaman ırk ve kan birliğini önemsemiş bir millet değildir; bu halen de böyledir. Cumhuriyet'i kuranlar da bunu son derece iyi tespit etmişlerdir. Kan ve ırk birliğine dayanan bir Türk tasavvuru yoktur modern Cumhuriyet döneminde. Bir töre birliği, siyasal ilkelere mensubiyetin oluşturduğu bir birlik söz konusudur. Zaten Türk kelimesinde, anlam olarak **"törelilik"** de vardır. Onun için, töreye uymayan Türklere biz Kazak diyoruz. Bu açıdan tarihe baktığımızda, Türk törelerine, siyasî merkezin ortaya koyduğu ilkelere uymayan Türkler, kan akrabası olmasına rağmen, özellikle Yavuz döneminde gördüğümüz gibi İran'a itilmiş olabilirler. Ama Kürt etnik grupları, sırf Türk devletinin siyasî ideallerine bağlı olduklarından Türk devletinin sınırları içine alınmışlardır. Yine Bosnalılar, Türk siyasal birliğine, Türk töresine mensubiyetlerini canlı ve sürekli tuttukları müddetçe, Türk olarak kalmışlardır. Ama ırken Türk olup da, Türk devletinin töresine, siyasî birliğine mensubiyeti olmayanlar ise çizgilerini koruyamamışlardır.

Ziya Gökalp, ki hep ırkçılığın ideologu olarak bilinir, tam tersine, ***"Irkçılık bir mikroptur."*** der ve şunu ekler: ***"Bizim birliğimiz kan birliği değil, can birliğidir".*** Muazzam bir özettir bu aslında. Hem Selçukluları, hem Osmanlıları, bu çizgideki Türk tarihini özetleyen bir örnek...

Ziya Gökalp 'can birliği' derken neyi kastediyor? "Gelin canlar bir olalım"ı mı?

Can birliği, bir misyon birliğine, bir yoldaşlığa dayanır. Dolayısıyla o yoldaşlıkta, o yolun ilkelerine, yolda bulunmanın şartlarına, o ideallere, o ülkülere mensup olan, ait olduğunu ortaya koyan herkes, etnik mensubiyeti ne olursa olsun, Türk olmuştur. O açıdan, Türk, bir ırkın değil bir milletin, bir mensubiyetin adıdır diyebiliriz. Türk tarihini yük olarak görenlerin, aslında ters taraftan müspet bir durumda olduğunu söyleyebiliriz de.

Bir de, Türk tarihine menfi anlamda yaklaşanlar, tamamen tırnak içine alanlar, onu bir yük olarak değil, tamamen bir yokluk olarak düşünenler var. Artık bunlara Türk diyemeyiz. Bunların eğitimlerine baktığınız zaman, Türk değerleriyle eğitim yapan

bir eğitim sisteminin içerisinden geçmediklerini görürüz. Bunlar, azınlık okullarından, yabancı okulların eğitim sisteminden, değer dünyasından geçmiş kişiler...

Bugün için Türk olmak bir bedel ister. Tabii ki tanımladığımız anlamıyla. Başka bir tanım daha verebiliriz bu konuda: ***'Osmanlı ordusu'*** Avrupa'da ilerlediğinde ***'Eyvah, Türkler geliyor!'*** diye bağırıyor ya Avrupalı. Ve hâlâ böyle bir deyişleri var. ***'Eyvah, Türkler geliyor!'*** cümlesindeki 'Türklerden Avrupalı ne anlıyorsa bizim anladığımız Türk de o... Töre birliği, bir misyonu olan, adalet tesisine çalışan insanlar. Biz hep öyle görüldük. Ve bugün bizim modern Türk kaynaklarında göz ardı edilen ama Machiavelli, Locke, Berkeley, Descartes gibi o dönemdeki Avrupalı düşünürlerin üzerinde durdukları, Türk tarihini analiz ederken söyledikleri cümleleri şöyle dikkatlice yokladığımızda, bizi ***'adaletin mümessili, mutlak hayrı gerçekleştiren, mutlak iyiliği temsil eden'*** şeklinde değerlendirdiklerini görürüz. Locke, Türk Devleti'ni ***Absolute Truth***'u temsil eden bir devlet olarak görür. O dönemde Avrupa'daki düşünürler, kendi klasik mensubiyetlerini sorgulayan insanlardı. Meselâ Hıristiyanlığı sorguluyorlardı; tektanrıcılığa inananlar oluşmaya başlamıştı.

Avrupalı'nın Türkler hakkındaki bu yaklaşımını, demin konuştuğumuz bağlamda dürüst olmakla mı açıklayacağız yoksa bu tür tespitleri daha farklı mı değerlendirmek gerekir?

Kendi klasik paradigmalarını sorguladıkları için, bu paradigmanın karşısındaki en önemli karşıt değer olarak Osmanlı'yı gördüklerinden, Osmanlı'daki tüm olumlu sıfatları, kendilerinin geleceğine projeksiyon yapmak için toplumlarının önüne koyuyorlardı. Buna en güzel örnek, Fransız büyükelçisi Busbecq'in, İstanbul'daki ziyaretlerinden sonra Fransız Kraliyet Meclisi'nde yaptığı konuşmadır. Bir soru sorar: ***"Türklerin iş yapmada dikkat ettiği hususlar nelerdir?"*** Bunu tek bir kelimeyle özetler: ***"Ehliyet".*** Sonra da açıklar: ***"Türkler, ailesi, ırkî mensubiyeti ne olursa olsun, kişinin yaptığı işe, o işe ilişkin bilgi birikimine bakarlar. Dolayısıyla bir köylünün sadrazam olması mümkündür; belli bir eğitimden geçtikten sonra tabii. Ama biz Fransızlar, falanca, filânca ailenin çocuğu ise bir kişiye iş veriyoruz; ehliyetine bakmıyoruz".***

Aslında Osmanlı'dan bahsederken söyledikleri bu sözler, Fransızların olmak istedikleri, geleceğe ilişkin düşündükleri projenin örnekleridir. Başka bir yerde de şunu söylüyor: ***"Türkler kaderci değildir. Yapılabilmesi mümkün olan her şeyi yaparlar ve Allah'ın yardımını o şekilde talep ederler".*** Bu tamamen Eş'arî Kesb Nazariyesi'nin Osmanlı toplum yapısına uygulanmasından başka bir şey değildir. Çünkü Kesb Nazariyesi'nde esas olan, insan ile Tanrı'nın iradesinin sentezidir. Yani bir işi mümkün kılan küllî irade ile cüz'î iradenin sentezidir. ***"O açıdan, bir Osmanlı ferdi, o iş için kendisine ait bilgi birikimine dayanarak yapıp etmeleri***

tamamladıktan, cehdini gösterdikten sonra işi Allah'a havale eder. Biz ise baştan bırakıyoruz." diyor.

Bu tür örnekleri çoğaltmamız mümkün. Fakat buna gerek yok. Konumuza dönecek olursak, nasıl ki Türk tarihi, Batı Avrupa tarihi olmadan anlaşılamazsa, Batı Avrupa'daki siyasî, entelektüel, felsefî, bilimsel gelişmeler de Osmanlı-Türk tarihini dikkate almadan anlamlandırılamaz. Avrupa kendi içinde kalarak açıklanamaz. Topu, ateşli silahları dikkate almadan Avrupa'nın sanayi devrimini anlamlandıramayız. Osmanlı ateşli silahlarını anlamlandırmadan, Avrupa'nın geliştirdiği teknolojiyi anlamlandıramayız; çünkü orada bir korku var.

Tam burada çok daha iddialı bir cümle sarf edebiliriz: Modern astronomi, bir tarafıyla, Türklerin kaderini tayin ve tespit için göklerden hareket ederek üretilecek astrolojiye zemin teşkil etmesi için geliştirilmiştir. Avrupa'daki dakik hesaplamaların geliştirilmesi, yeni bir matematiğin ve buna dayalı yeni bir astronominin üretilmesi, Türklerin geleceğini tayin için yapılan çalışmalarla son derece yakından alâkalıdır; dediğim gibi, bir tarafıyla tabii.

Şimdi siz astronominin, Türklerin geleceğini tayin etmek için geliştirildiğini mi iddia ediyorsunuz?

Evet, dediğim gibi, bir tarafıyla. Descartes'in kuyruklu yıldızlar hakkında söyledikleri, Kepler'in astronomisi, astrolojik çalışmaları, Newton'un ve o dönemdeki diğer birçok bilim adamının yaptığı çalışmalar, Türklerin kaderiyle alâkalı yapılan çalışmalardır. Kuyruklu yıldızlara ilişkin Kepler'in yaptığı astrolojik yorumlar, tamamen Türk tarihinin geleceğini ilgilendiren yorumlardır. Bunları dikkate almadan, Türklerin o dönemdeki durumunu hesaba katmadan, bu çalışmaları anlamlandırmak son derece zordur. Aynı şey, bugün için de geçerlidir. Türkiye'deki insanların, bırakınız yapıp etmelerini, psikolojilerini bile, Amerika'nın dünyadaki tasallutunu dikkate almadan anlamlandıramayız, değil mi? Psikolojiler geliştiriyoruz, tepkilerde bulunuyoruz, fikirler ileri sürüyoruz... Tüm bunlar dünyadaki konjonktürel durumla son derece ilgili değil mi? O gün için de bu böyle.

Tekrar toparlarsak, Türk tarihini tırnak içine alanları Türk olarak görmüyoruz.

Peki ne diyeceğiz onlara?

'Gâvur' diyebiliriz. Bugün Batılılar bizim için **'az gelişmiş, üçüncü dünya ülkesi'** gibi kavramlar kullanmıyor mu? Üstelik Batılıların bu tasnifi iktisadî bir tasniftir. Londra-Washington hattının dünya görüşünün temelindeki kavram, pragma olduğu için, tasniflerini iktisadî olarak yapıyorlar. Biz de varlığa, dinî bir değer çerçevesinden baktığımızdan, tasnifimizi dinî olarak yapıyoruz. Onun için **'gâvur'** demişiz onlara. Onların **'az gelişmiş'** demeleriyle bizim **'gâvur'** dememiz arasında bu bakımdan bir fark yok. Gâvur aynı zamanda **'zalim'** demektir. Yani her şeyi yerinden eden, nizâm-ı

âlemi bozan... Türkler ise nizam-ı âlem için vardır. O açıdan, Türk olmayan, gâvurdur. Etnik olarak Türk olabilir, bu çok önemli değil; önemli olan mensubiyeti...

Belki de durdurulmuş bir medeniyetin çocukları olduğumuz için, durdurulmadan önceki güzelliklerimizden habersiziz. Bu güzelliklerin bizim tarihimizdeki kırılma noktalarında neler var?

Aslında bu soruya bir nebze yanıt verdik. Osmanlı medeniyeti, esasta müstakil bir medeniyet değildir. Osmanlı'ya ilişkin adlandırmalarda dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, Osmanlı'nın, İslâm medeniyetinin tabii bir devamı olduğudur. Çünkü bağımsız bir medeniyet olmak farklı bir durumdur. Bir medeniyetin metafizik tanımını şu şekilde yapabiliriz: İlk ilke (Tanrı), evren, insan ve bunların ilişkileri hakkında sorulan sorulara verilen yanıtların cisimleşmiş hali... Medeniyetin metafizik tanımı budur. Bir medeniyeti diğer bir medeniyetten ayırabilmek için, varlığını sorgulamamız gereken en önemli ilke, o medeniyetin teolojik ilkesidir. Yani Tanrı'nın tanımı nedir? Yunan medeniyetinin teolojik ilk ilke tanımı ile İslâm medeniyetinin, İbranî medeniyetinin ya da Çin medeniyetinin tanımı aynı değildir.

Sonra evren tasavvuruna bakmamız gerekir. Çin'in kozmolojik tasavvuruyla bizim kozmolojik tasavvurumuz aynı değildir Andırışmalar, benzeşmeler olabilir; o ayrı bir konu. Çünkü sonuç olarak hepimiz insan türüyüz. Üçüncüsü, insan tasavvuru... İslâm medeniyetinin insan tasavvuru ile Yunan'ın, Yunan'ınki ile Çinli'ninki aynı değildir. Ve bu üç tasavvur arasındaki ilişkiler de bir ve aynı değildir. Cami ile kilisenin, Budist tapınağı ile sinagogun arasındaki fark, insan ile Tanrı arasındaki ilişkiler hakkında sorulan sorulara verilen yanıtların farklılığından ortaya çıkar. Sonuç olarak her insanın, kendi teolojik ilkesiyle bir bağlantısı vardır. Bu bağlantı da bir şekilde cisimleşir. Günde beş vakit namaz kılmak, benim Tanrı'yla olan ilişkime verdiğim yanıttır. Bir tarzdır bu. Bu farklıysa medeniyetlerimiz de farklı demektir. Dolayısıyla, bir medeniyeti öteki medeniyetten ayıran asgari üç kriter, bunlardır.

Bu açıdan Osmanlı'ya baktığımızda, Osmanlı medeniyeti, ne yeni bir teolojik ilke, ne yeni bir kozmolojik ilke, ne de yeni bir insan tasavvuru ortaya koyar. Tersine, mensup olduğu İslâm medeniyetinin devamıdır, fakat önemli bir devamıdır. Bir Malezya gibi, Afrika'daki bir devletçik gibi değildir. Ana damarlardan birisidir. Başka bir deyişle Osmanlı ev sahibidir. Eve gelen bir misafir değildir. İslâm medeniyetini bir büyük şehir olarak düşünürsek, gecekonduda oturan bir kişi değil, şehrin merkezidir Osmanlı. Ayrıntılarda son derece önemli katkıları var: mimarisinde, biliminde, sanatında, siyasetinde, askerliğinde... Ama metafizik olarak İslâm medeniyetinin çok önemli bir devamıdır Osmanlı medeniyeti.

Öyleyse Osmanlı medeniyeti deyimini nasıl değerlendirmek gerekiyor?

Osmanlı medeniyetiyle ilgili sorularımızı aslında, İslâm medeniyetiyle ilgili sorularımız haline getirmemiz gerekiyor. Yani Osmanlı matematiği tabiri, bu açıdan yanlış bir tabirdir. Osmanlı tıbbı, bu açıdan yanlış bir tabirdir. Sadece kronolojik olarak söylüyorsak eğer, doğru; bir sorun yok. Ama bilimin mantığı, dayandığı zihniyet, paradigmatik yönelimleri, ilkeleri itibariyle bu, yanlış bir tabirdir. Çünkü bu, insanları yanlış sonuçlara getirebilir. Buna en güzel örnek şu sorudur: Niçin Osmanlı'lar bir İbn Sinâ yetiştirmedi?

Aslında bu soru, zihin bölünmesini kabul etmiş bir sorudur: Bir İslâm medeniyeti var, bir de Osmanlı medeniyeti. Osmanlı niçin İbn Sinâ yetiştirsin ki! Osmanlı, İslâm medeniyetinin tabii bir devamı olduğundan, İbn Sina yetiştirmesine gerek yok. Çünkü İbn Sina zaten onun... Bazen sorduğumuz sorular, farkında olmadan, önceden belirlenmiş zihnî tavırları içeriyor. O açıdan Osmanlı matematiğinde, sadece Osmanlı döneminde yazılmış matematik kitaplarını dikkate aldık mı, hayal kırıklığına uğrarız. Ama Osmanlı matematiği dediğimizde, tüm klasik İslâm medeniyetinin matematik birikimini dikkate aldığımızda, Osmanlı matematiği ortaya çıkmış olur. O yüzden, Osmanlı'ya ilişkin sorulacak sorulara verilecek yanıtlar, şu ilke dikkate alınarak ancak anlamlı olabilir: Osmanlı, İslâm medeniyetinin bir devamıdır.

Diğer bir nokta, Osmanlı'nın ortaya çıktığı coğrafya son derece önemli bir coğrafyadır. Büyük Selçuklu gibi Osmanlı coğrafyası da klasik İslâm coğrafyası üzerinde şekillenen bir devlet değildir. Nitekim Moğol seçkin hanedanının yanında her ne kadar Türkler varsa da, sonuç olarak onlar da putperesttiler. Putperest bir siyasî hâkimiyet olarak Moğollar, İslâm dünyasına giriyor. Ama Moğolların hâkim olduğu İslâm dünyasında, bilim üretimi canlılığını koruyor. Niye? Çünkü Moğollar zaten birikimi ve üretimi mevcut olan bir toplumu yönetmeye geliyorlar. Fakat Anadolu Selçukluları ile Osmanlılar, İslâm medeniyeti açısından sıfır olan, daha önce İslâm'la tanışmamış bir toprak parçasında şekilleniyorlar. Bu çok dikkatten kaçan bir noktadır. Niçin? Çünkü önce oranın toplumunu, toprağını, halkını İslâm'laştırmak, müesseselerini kurmak gerekiyor. Kısaca yurtlaştırmak gerekiyor. Daha önce söylediğimiz o beşerî ve insanî, medenî zemini inşa ettikten sonra, ancak bir şey yapmak imkânı bulabiliyor. Yani Osmanlı, İslâm açısından sıfır olan topraklarda ortaya çıkan bir yapı olarak, bunun hem menfi hem müspet taraflarını omuzluyor.

O halde Osmanlı'nın İslâm medeniyetine yaptığı katkılar nelerdir?

Bir kişi ya da bir medeniyet, kendi sistematiğini kurduktan sonra, zamanla o sistematiğin içerisinde iş görmeye başlar. Sistematiği dönüştürmek, geliştirmek kolay değildir. Buna paradigma içi yaşam diyoruz; çerçeve içerisinde yaşam. İnsan olarak buna gömülüyüzdür; bu tabii bir şey. Tüm medeniyetler böyledir. Türkler kelimesini kullanmaktan şu anda kaçınıyorum. Çünkü Türklerin klasik İslâm paradigması içerisine dahil olması, çok erken dönemlerde başlıyor ama o zaman yekpare bir

Türklük yok. Yani Karahanlılar, Tolunoğulları, Akşitler, Gazneliler, Bağdat'a gelen ilk Türkler, filân. Bunlarla bizim fazla bir alâkamız yok. Oğuz çizgisi, Büyük Selçuklu, Anadolu ve Osmanlı çizgisi, İslâm medeniyetinin paradigmasına sonradan katılmış bir güçtür. Oğuzların katıldığı İslâm medeniyeti, yaklaşık 400 yaşında bir medeniyettir o zaman. O yüzden Oğuzlar, hem bir yenilik getirmiştir, hem de mevcut kadim ve yerleşmiş paradigmanın kalıplarını kolaylıkla alamadığı için, farklı bir tarz ve tavır belirleyebilmiştir.

Mevcut paradigma içinde yenilik yapmak, o paradigmayı dönüştürmek zor bir olaydır. Bu bilimde de böyledir. Bunun en güzel örneği Einstein'dir. Heisenberg: ***"Einstein'in en önemli avantajı zamanının fiziğini ve matematiğini çok iyi bilmemesidir"*** der. Çünkü mevcut kalıpları çok iyi bilen ve kanıksayan biri, o kalıpları dönüştürmekte zorlanır. Ancak şunu yapabilir: O kalıpları çok iyi tasnif ve terkip edebilir. İbn Sina böyledir. Bir düşünür, filozof, bir bilim adamı ve bir tabip olarak İbn Sina'nın yaptığı en güzel şey, kendine kadar gelmiş mevcut birikimi çok iyi tasnif ve terkip etmiş olmasıdır. Ama o birikimi çok radikal dönüşüme uğratamamıştır. Uğratamaz da...

Büyük oranda okuma-yazma dahi bilmeyen Oğuz boylarının İslâm medeniyetine dahil olması, İslâm medeniyetine yeni vecheler katmıştır. Buna çok dikkat etmek gerekiyor. Bir bütün olarak İslâm medeniyeti düşünüldüğünde, belki gözden kaçan bir şey bu. Getirdikleri birinci yenilik, operatif-kalkülatif akıldır... Çünkü Türkler, Helenistik yani Akdeniz havzasının Mısır, Mezopotamya ve Yunan mirasından müteşekkil, Bağdat'ta sentezlenen, yeni unsurlarla zenginleştirilen paradigmanın eğitimini görmüş insanlar değildirler. Dertli değildirler o sorunlarla; kafaları o sorunlarla mukayyet değildir. Bu hem dezavantajdır, hem avantaj. Dezavantajlığı tasvir etmek için şu söylenebilir: Selçukluların, medreseleri kurması sadece Şiîlerle savaşmak için değildi. Selçukluların medreseleri kurmasının başka bir anlamı daha var: Okuma-yazma bilmeyen Türk gruplarını eğitmek; mensup oldukları yeni medeniyetin bilgisini aktarmak. Medreseler bizim medenîleşmemizi sağlayan en önemli kurumlardır.

***Demek ki medreseler bunun için de kapatıldı?**

Yani?

Medenîliğimizi elimizden almak için.

O ayrı bir konu. Ama hukuk bilincini, varlık bilincini, soru sorma bilincini, hatta bir millet olma bilincini kazanmamızı sağlayan en önemli kurumlar, medreselerdir. Oğuz-Türkmen çizgisinin operatif-kalkülatif bir kafa yapısı vardır. Bunu her açıdan görebiliriz. Oğuz Türklerinin yaptığı matematiğe bakın; operatif-kalkülatif bir matematiktir. Son derece olumlu sonuçları olmuştur bunun. Nedir bu? Ontik içerikli Phytagorasçı-Hermetik matematikten İslâm matematiğini temizlemeye çalışan bu çizgi olmuştur. Bunu astronomide de görebiliriz. Operatiflik, kalkülatifliği de getiriyor. Hesaba dayalı bir kafamız var bizim. **'Hesab'**ı, aklın bir düşünme tarzı olarak alıyorum. Yoksa matematiksel sembollerle işlem yapmak değil. İşlevsel bir akıl var bizde. Geldiğimiz yerdeki mevcut birikimi de alıyoruz. Ama bizim getirdiğimiz çok yeni şeyler var.

Selçuklu ve Oğuz aklının, operatiflik ve kalkülatifliğin yanı sıra, İslâm medeniyetine getirdiği en önemli kavramlardan birisi de düzenlilik ile süreklilikdir. Sürekliliği ele alalım: taş mimarî. Mimariye bile yansıyan bir anlayış bu. Oğuz Türklerinin, kalıcı işleri, uzun ömürlü işleri önemseyen bir kafa yapıları var. **'Devlet-i ebed-müddet'** tabirini bizim türetmemiz, hiç yok olmayacakmış gibi iş yapmamızın, hadis-i şerifteki **"Yarın ölecekmiş gibi hazır olmak, hiç ölmeyecekmiş gibi çalışmak."** ilkesiyle çok yakından alâkası vardır. Bu dengeyi en iyi koruyan bir üslubumuz var. Devlet teşkilâtından tutunuz, mimarî yapılara kadar...

Dikkat edelim, en büyük mimarî eserler, taş mimarînin kullanıldığı eserlerdir. Peki, bunlar kimin eserleri? Selçuklu ve Osmanlı eserleri... Daha doğrusu, illâ Selçuklu ve Osmanlı olması gerekmiyor. Bir şekilde Orta Asya aklıyla ilişki kuran her yerde bu görülebilir. Meselâ Memlûk eserleri... Kahire'ye gittiğinizde göreceğiniz, Kahire'yi Kahire yapan eserler, Kıpçak ve Çerkez çizgisindeki taş mimari eserleridir. Bu bir tesadüf değil, bir tarz, bir tavırdır.

Bu söyledikleriniz süreklilikle ilgili. Bir de düzenlilikten söz etmiştiniz.

Oraya da geleceğim. Eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması, bilginin nesiller arası aktarıma sokulması, bilginin sürekliliğinin sağlanması... Bunlar da yine süreklilik kavramıyla son derece alâkalı. O açıdan, çok sistematik, formel eğitim geleneğinin Büyük Selçuklularla başlaması da bir tesadüf değildir. Yani olup bitenlerin hep bir mantığı var. Düzenliliğe gelince, Selçuklular, Oğuzlar, dağınıklıktan kaçan, fitneye neden olacak, birliği bozacak tartışmalardan, çatışmalardan kaçan bir zihniyete sahiptir. O açıdan İslâm medeniyetinde ideolojik ve dini düzenlemelerin yapıldığı dönem bu dönemdir. Meselâ, itikadî konularda, **'Kaç halife var, imanın şartları kaç, İslâm'ın şartları kaç?'** gibi formülasyonlar, büyük oranda Selçuklular döneminde vuku bulmuştur. İslâm dünyasında daha önce dinî-itikadî çatışmalara neden olan unsurlar azaltılmıştır.

Bunlar kuvve halinde, ilkeler halinde yoktu demiyorum. Bunları formülasyona dönüştürerek, toplumsal yapıya aktaran, eğitime dâhil eden ve buna göre nesiller yetiştiren, nesiller arası bilgi aktarımını sağlayan kafa Selçuklu-Osmanlı, kısaca Oğuz-Türkmen kafasıdır. Çünkü tüm bunlar, devletteki merkez-çevre ilişkisine göre düşünülmüştür. Yine, meselâ ortak dil üretimi... Tüm bilginin ortak bir dil içerisinde ifade edilmesi, Selçuklular döneminde vuku bulmuştur. Yani Gazalî'nin Selçuklu döneminde ortaya çıkması da bir tesadüf değildir. Zaten o da aynı işi kendine düşen alanda yapıyor.

Neydi Gazalî'ye düşen iş?

Yunan-Helenistik mirası ile İslâm dünya görüşünün mukayesesini yapmak. Mantık açısından da Gazalî'nin yaptığı budur. Gazalî bu açıdan bir Selçuklu-Türk düşünürü olarak, Selçuklu devletinin siyasetine hizmet eden bir düşünür olarak karşımıza çıkıyor. Osmanlı'nın Gazalî'yi son derece önemsemesi de bununla alâkalıdır. Tesadüf olmadığı gibi, sadece dinî gerekçelerle de alâkalı değildir. Bu konuyu değerlendirirken, ideolojik, siyasî bir sürü diğer noktaların dikkate alınması gerekiyor. Kurulan devlette, ortaya konulan askerî, eğitim ve hukuk sistemlerinde görmek mümkün. O açıdan, İslâm medeniyetine Oğuz katkısı, daha önceki İslâm medeniyeti birikimi içinde kalarak anlamlandırılamaz.

Elbette İslâm medeniyetine katılan Oğuzlar, bu medeniyetin birikimini tevarüs ediyorlar, oraya dâhil oluyorlar. Ama kendileri de bir şeyler veriyor. Çok basit bir örnek: Ondalık kesirleri, bunlarda kullanılan notasyon ve sembolleri anlayabilmek için Oğuz-Türkmen aklını iyi anlamak gerekiyor. Bunun yansımalarını, bir sayı tanımındaki ortaya çıkan yeni gelişmeleri anlayabilmek için bile, yine bu damarı, Türkistan damarını iyi anlamak gerekiyor.

Bunu birçok noktaya yayabiliriz: Tasavvufta tarikatların ortaya çıkması ve tarikatlaşma sistemi yine Oğuz aklıyla son derece alâkalı. İrfanî, beyanî ya da burhanî, hemen hemen her türlü entelektüel faaliyetin belirli bir ortak dile dönüştürülmesi, bir düzene kavuşturulması, eğitimde devlet kontrolünün gündeme gelmesi, merkez-çevre ilişkilerinde düzenleme yapılması Oğuz-Türkmen aklıyla son derece alâkalıdır. Bunlar üzerinde yeniden durmak gerekiyor diye düşünüyorum.

Tarihi, ileriye taşınan bir değer olarak ele aldığımıza göre, fert ve millet olarak, ileriye yönelik projeksiyonumuz nasıl olabilir?

Geleceğe ilişkin sorularda temenni düzeyinde birçok şey söylenebilir ama gerçekten tahakkuku mümkün olan bir projeksiyonda bulunmak istersek, önce bizim millet olarak ne yapmamız gerektiğine karar vermemiz gerekiyor. Ne yapacağız? Bu soru, bizim başka birkaç soruyu sormamızı gerektiren bir soru. Meselâ **"Biz kimiz?"** sorusu... Bu sorunun yeniden sorulması lâzım. **"Biz kimiz?"** sorusu, **"Biz kimdik?"** sorusuyla iç içe bir soru. Çünkü **'an', 'maziyi'** içeren bir durumdur. **'Gelecek'** de mazinin içinde mevcuttur. Geleceği kurduğumuzu zannederiz ama gelecek kendini kurar zaten. Ve bu anda mevcuttur o. Bu nedenle, gelecek, ontolojik olarak zaten yok. Gelecek, **'olacak olan'** bir şey. **'An'** da **'anlık'** bir şey. Aslında her şey, geçmiş... **'An'**, çok küçük bir nokta. Gelecek ise ***'olacak'*** bir nokta. Bizim sahip olduğumuz, aslında, büyük oranda **'geçmiş'**.

Vücudumuz da böyle değil midir? Vücudumuz da belli bir yüzde oranında yenidir meselâ. Teşbih yapıyoruz tabii. Bir **'ben'**, sırf **'yeni olma'** iddiasıyla ortaya çıkarsa **'benliğini'** kaybeder. Şuur, maziyle kaim olan bir şeydir. O nedenle, esas olan geçmiştir. Aslında müstakbel, geçmişe yapılan koşudan hareketle ortaya çıkacak bir durumdur. Yani ***"Biz kimiz?"*** sorusu, ***"Biz kimdik?"*** sorusunu yanıtlandırmayı gerektirir. Eğer bu soruya sağlıklı bir yanıt verebilirsek meseleyi halletmek için önemli bir adım atmış oluruz. Ki bu konu, daha önce formülasyonunu yapmaya çalıştığımız şahsiyetle alâkalı bir şeydir. Şahsiyeti olmayan bir kişinin iş yapması, ilkece mümkün değil. Çünkü neyi, nasıl yapacağını bilemez. Şahsiyet, kendini tanımlamak, nerede olduğunu bilmek, niçin yaşadığını bilmek hususunda insana bir misyon yükler.

Şahsiyet tek başına yeterli olmasa gerek. Başka meziyetlerin olması da gerekmez mi?

Doğru, şahsiyet tek başına yeterli değil. Şahsiyetin var ama ehliyetin yok. Ehliyetin olması lâzım. Ehliyeti olmayan insanlar, koyun sürüsü gibidir. Üçüncüsü de mensubiyettir. Bir de mensubiyetiniz olmalı. Türkiye'de yaşayan herkes, bu üç soruya yanıt vermek zorundadır: Şahsiyet, ehliyet ve mensubiyet...

Nietzsche'nin şöyle bir benzetmesi var: ***"İnsanla koyun arasındaki fark şudur: Koyun, otlağa yayılıp otlayan bir varlıktır; orada öylece durur. İnsanı otlağa yayılmaktan alıkoyan şey, tarihtir. Çünkü geleceğe ilişkin kaygı, tarihî mensubiyetle alâkalı bir şeydir".*** Mazisi olmayan, tarihi olmayan bir kişi, sadece otlar, ama sadece otlar. Çünkü o andaki ihtiyacını gidermek durumundadır. Yarın olduğunda, yarın da otlayacaktır.

Ama hiçbir koyun, gelecek için, çimen kesip istif etmez. Bir depo oluşturup, üç ay sonra kar yağacak, dolayısıyla ben çimenimi otumu şimdiden ayarlayayım demez. İstif etmek, geleceğe ilişkin biriktirmek, ancak geçmişi olan, bilinci olan bir varlık için söz konusudur.

İnsanlar bugün otluyor; yayılmışlar, coğrafyada otlamakla meşguller. Günü kurtarıyorlar. Hâlbuki istif etmek durumundayız. Hesap etmek zorundayız. Hesap etmek bizatihi tarihtir zaten. Hesap etmeye başladığınız an, her türlü tarihî durumla ilişkiye giriyorsunuz demektir; girmek zorundasınız. Bugün Türkler, hesap etmekten kaçıyor. Çünkü çoğu hesap etmenin sonucunu çok iyi biliyor; büyük bir yükü var... Hesap etmeye başladığı anda, kendisinin bir Pigme, bir Bantu, bir Kızılderili, bir Aztek, bir Afrika yerlisi olmadığını, kısaca herhangi biri olmadığını fark edecek; bu da onu rahatsız edecek, rahat uyuyamayacak, rahat yiyemeyecek, Çeçenistan'da, Filistin'de, Irak'ta, Bosna'da olanla ilgilenecek; Amerika'daki düzenin değiştirilmesini düşünecek ve bunu sadece temenni olarak istemeyecek, eyleme dökmeye çalışacak; yani başına iş alacak. Anadolu ve Balkanlar'daki bir Türkün bunun bilincine varması demek, işe soyunmakla eşanlamlı aslında. Yola çıkmasıyla eşanlamlı. Rahat edemez, rahat uyuyamaz o insan.

Bugün Türk halkının bilinçaltını şöyle bir sorgulayın, bu yapının bizde olduğunu görürsünüz. Çeçenistan ya da Balkan olayları çıktığında, sanki dünyayı hâlâ biz yönetiyormuşuz gibi yürüyüş yaptık. Azerbaycan'ıyla ilgilendik, Çin'iyle ilgilendik... Dünyanın ötesinde berisinde okul açan başka bir Müslüman millet zor bulursunuz.

"Kudüs-ü şerif" tabirini Türkler koydu. Arafat'la yapılan bir röportajda, Türkiye'deki sadece adı Türk olan bir kanalın spikerine şöyle diyor: ***"Hanımefendi, Kudüs bir Türk ismidir. Türklerin verdiği bir isimdir"***. Bunu anlıyorsa o kişi, Türktür. Turnusol kâğıdı gibi yani, anlamıyorsa Türk değildir. Kudüs'e Kudüs diyen ve bunu resmileştiren Türk kültürüdür. Kudüs isminin bizim tarafımızdan verildiğini bilmek, Kudüs hakkında susmamayı getirir.

Ne Türk'ü İslâm'dan, ne de İslâm'ı Türk'ten ayrı düşünmemek gerekir mi demek istiyorsunuz?

Demek istemiyorum, diyorum! Yalnızca ben böyle düşünüyor değilim. Yahudi asıllı Bernard Lewis'in bir cümlesi var: ***"Tarihte hiçbir millet, Türkler kadar, kendisini İslâm içinde eritmemiştir; Araplar dahil"***. Bakın bizim halk dilimiz de, İslâmî terminolojiye göre düzenlenmiştir. **'Kaza'** deriz, araba kazası... Arap, **'kaza'** demez. Arap, halis Arapça olarak söyler bunu. O açıdan, Türkiye'de yaşayan bir insan, mümin olmayabilir ama Müslüman olmak zorundadır. Mümin olmayabilir çünkü iman, içsel bir şey; Allah ile kendisi arasında bir itikadî sorun. İtikad, akt kelimesinden geliyor ya, Allah'la bir sözleşmedir iman. Orada insan radikal bir özgürlüğe sahiptir.

Size ne kadar baskı yaparlarsa yapsınlar, inanıp inanmamaya siz karar vereceksiniz. Zahiren inanmış görünmeniz hiçbir anlam ifade etmez. Ama Müslüman olmak. Türkiye'de sen buna mahkûmsun! Çünkü biz bu topraklara Müslüman olarak geldik; bu topraklarla o şekilde ilişki kurduk.

Bizim İslâm dışında, bu topraklarla Müslüman olarak kurduğumuz ilişkiler dışında geliştirdiğimiz yerel bir kültür yok. Bir Kazak için, bir Kırgız için, bir Arap için böyle bir kültür var. Ama Anadolu ve Balkanlar'daki Müslümanlar, yani Türkler, buraya Müslüman olarak geldiler. Değer dünyaları, dünya görüşleri İslâm'dı ve bu toprakla o şekilde ilişki kurdular. Onun için, bu toprakla ilişkimizi sürdürecek, Müslümanlık haricinde başka bir kültürümüz yok! Burada bulunmamızın meşruiyetini sağlayacak başka bir kültürümüz yok ki...

Yeri gelmişken, şunu vurgulamak lâzım. Müslümanlık, törensel tarafı olan bir dindir. Hurafe, hakikatin mümaresesinden ortaya çıkar. Her hakikat, kendi hurafesini üretir ve bu hurafeler, o hakikatin korunmasını sağlarlar. Hakikati bir çekirdek olarak düşünürsek, hurafeler bu çekirdeğin pratiğinden ortaya çıkıp, o hakikati hâleleyen, o hakikati saran yapılardır.

Önüne gelenin hurafelere saldırdığı bir dönemde hurafe hakkında söyledikleriniz çok ilginç. Hurafeye alışılagelmişin dışında bir değer yüklüyorsunuz. Bir bilim tarihçisi, bir felsefeci olmanıza karşın, siz hurafe deyince ne anlıyorsunuz?

Şöyle düşünelim: ***Türkiye'de hacca ilişkin hurafeler olmasaydı, insanlar, ömür boyunca, hacca gitmek için para biriktirebilirler miydi?*** Çok radikal bir örnek vermek gerekirse çaput bağlamak, İslâmî bir hakikatin mümaresesinden, pratiğinden ortaya çıkmıştır. Onları kaldırıyorsunuz; peki stadyumlarda, müzik gösterilerinde yapılan modern hurafeler, hangi hakikatin hurafeleri?

Hurafelerin tasfiyesi, aslında o hurafeleri üreten hakikatin de bir süre sonra tasfiyesini getirir. Halk, hakikate belirli bir toplumsallaşma ile, belirli bir hurafeleşme sonucunda katılabilir. Gazalî'nin hakikate katılımıyla benim ya da herhangi bir köylü vatandaşın katılımı aynı olmaz. Başka bir ifadeyle fikir, hissiyata dönüşmezse toplumsallaşamaz. Fikir, fikir olarak kaldığında, hakikat, hakikat olarak kaldığında, yani bir fikir manzumesi olarak kaldığında, kitapta yer alır yalnızca; entelektüel insanın zihninde kalır. Onu hissiyata dönüştürmek, onu pratize etmek, ancak ve ancak ona belirli törensel yapılar kazandırmakla mümkündür.

Hacca gitmek nedir? Belli bir maddî imkânın vardır, gidersin. Ama haccı öyle bir tören haline getirmiş ki Osmanlı!.. Surre alayları vs. o hakikatin etrafında öyle muazzam törenler oluşmuş ki, o hakikati de koruyor. Zemzem suyuna gösterilen hürmeti düşünün! ***"Tüm sular yılda bir hacca gider".*** Böyle bir inanç vardır halk arasında. Kuruyan bir nehir ya da kuruyan bir kuyu gördüğünde, ***"Bunun suyu hacdan dönmemiş, zemzeme katılmış."*** diye ifade ederler. Bu bir hurafedir. Bunun ontik bir karşılığını aramak, abesle iştigaldir. Ama bu, belirli bir hakikate atıfta bulunan bir hurafedir ve son derece de olması gereken bir hurafedir. Çünkü hakikatle insanların ilişki kurmasını kolaylaştırır.

İşte bu yüzden hurafelerimizi korumak zorundayız. Bir hakikatin binlerce hurafesi vardır ve o hakikat o hurafelerle varlığını sürdürür. Temsili değerleri vardır. Ama sorun şudur: Uleması olan bir toplumda hurafeler tehlike arzetmez. Bugün hurafelerin tehlike arzetmesi, ulemamızın olmamasıyla alâkalı bir şeydir. Kıssalar gibi. Doğrusu, hangi kıssa gerçektir ki? Ama her kıssa, bir gerçeğe işaret eder; trafik işaretleri gibi. Trafik işaretleri, hiçbir zaman kendisine işaret etmez; yapılması gerekene işaret eder. Hurafeler de hakikate işaret ederler, kendilerine değil. Düşünün, ölülerine rahmet okumayan, mezarlıklarının önünden geçerken Fatiha okumayan insanlar, okumayı hurafe olarak gördüklerinden dolayı okumazlar. ***"Ölüye okursan ne olacak okumasan ne olacak, nedir ki?"*** derler.

Şunu açıkça söyleyeyim, ölülerine rahmet okumayı terk eden bir toplum, zamanla **'şehit'** kavramını da hurafe olarak görmeye başlar. Öyleyse bırakalım insanlar türbelerini ziyaret etsin.

Bu konuşmayı herhalde ileriye yönelik projeksiyonlarımız neler olabilir sorusunu sormadan bitiremeyeceğiz...

Dilerseniz önce konuyu tamamlayalım. Dediğim gibi, şu an hurafeler bir tehlike arz edebilir. Ama şu an halk dini, üst din haline getirildiği için problemler söz konusu; ulemamız yok çünkü. Ama geçmişte, ulemanın kontrol ettiği bir tedricîlik söz konusuydu. İşte tam da bu yüzden toplumun hurafelerini korumasına yardımcı olmamız lâzım. Tören, evet rahatsız edicidir, vakit alıcıdır ama yaşamayı mümkün kılan ortamı yaratır. Çünkü insan sırf akıl değildir. Sırf akıl soğukluktur, yalnızlığı getirir. O aklın etrafında hâlelenen hissiyat yoksa, toplumsal yapının organikliği kaybolur. Bunu Amerika'da görebilirsiniz. Amerika'da bugün o hissiyat olmadığından, insanî ilişkiler sıfırın altındadır. Hakikaten o insanların birbirine ilgisi, saygısı, o aklî, mekanik ilişkilerin gerektirdiği kadardır. Muhabbet yoktur. Ama bizim toplumumuzda hâlâ var; kırıntıları bile bizi taşıyor.

Bizim halkımız, devletinin durumuyla her zaman ilgilenir. Çünkü o '**Adalet Kulesi**' oradadır... Biliyorsunuz Topkapı'da Adalet Kulesi var. En yüksek kule odur. Bu şu demektir: **"Burada adalet var, talep eden gelsin, alsın. Söke söke alsın".** Onun için bizde halk, her zaman devletin yapıp ettikleriyle ilgilenir. Adil mi davranıyor? Zulmediyor mu? Ve isyanlar da bizde hep tatbik edenlere karşı yapılmıştır. Hiçbir zaman devletin varlığına yönelik olmamıştır.

Şöyle bir şey söylenir: **"Devlet kutsal mı?"** Tabii ki devlet kutsal! Ancak devlet kutsallığını temsil ettiği değerlerden alır. **"Devlet, baba mı?"** Devlet, babadır bizim tarihimizde. Bundan gocunanlar var.

Şöyle bir örnek verelim; Lawrens hatıralarında***: "Kahire'de tren garında birden bire birisi şöyle bağırsa: 'Herkes yatsın!' Tüm Arapların, bir kısmı bakar, bir kısmı da yatar. Bir karışıklık çıkar ortaya. Üç kişi yatmıştır, üç kişi ayaktadır; üç kişi de 'Kim bağırıyor?' diye bakar. Niye? Çünkü onların bir kısmının iradesi vardır. Ama Haydarpaşa Tren Garı'nda 'Herkes yatsın!' diye bir ses duyulduğunda istisnasız herkes yatar".*** Aslında şunu söylemek ister**: "Herkes yatsın!"** dendiğinde, Türkiye'de bunu diyen bir ses ve bu sese güvenen bir millet var. Herkes yattığında, ayakta kalan '**sap**' gibi ayakta kalır ve tokatlanır. Binaenaleyh Lawrens işlerini iyi yürütemiyor Türkiye'de. Çünkü Türkiye'de sistem o kadar dakik işliyor ki, biri **"Yat!"** dediğinde, Lawrens '**sap**' gibi ayakta kalıyor. Ama Arap âleminde, Lawrenslerin işi kolay, çünkü o kargaşa içinde işlerini rahat yürütebilirsin.

Rahatsız olunan nokta budur ve bu noktada ben şöyle bir teşbih yapıyorum: Bin yılda bir kilim örüldü bu topraklarda. Bin yıl... Bu kolay değil ve bunu şimdi ilmik ilmik sökmeye çalışıyorlar. Bazı ilmikleri, matematikte hidden variable dedikleri var ya, gizli değişken; bizde de böyle bazı gizli ilmikler var. O ilmikleri kanaatimce bizim ölülerimiz hâlâ sürdürüyor. Bizim ölülerimiz hâlâ gizli değişkenlerimizdir. Ama görünen değişkenleri, görünen ilmikleri teker teker sökmeye çalışıyorlar. Kilimi söktüğünüzde, ilmikleri olmadan ipler dağılır, artık iş kolaydır, değil mi?

"Ne yapacağız?" sorusuna yanıt almadan bırakmayız...

İlmikleri söktürmemek, sökülenleri yeniden takmak gerekli. Hemen olacak bir şey değil bu... Ve o gizli mânevî mimarlarımıza, mânevî ilmiklerimize sahibiyetimizi, dostluğumuzu artıracak davranışlarımızı geliştirmemiz lâzım. ***"İstanbul'un nüfusu kaç milyon?"*** diye Yahya Kemal'e sorulunca, *"80 milyon!"* diyor. ***"Çünkü biz ölülerimizle yaşayan bir milletiz"*** diye ekliyor. Ölülerimiz demek, tarihimiz demek zaten.

"İleriye yönelik projeksiyonumuz nasıl olabilir?" sorunuza karşılık bir tespitle bitirmek istiyorum: İslâm dünyasını, özellikle Türkleri zor günler bekliyor. Toynbee, 1930'lu yıllarda şöyle demişti: ***"Siyasî ve askerî savaşta Batı, İslâm dünyasını yenmiş, ancak kendine özgü ruhunu koparamamıştır. Bu da ideolojik savaşın henüz başlamadığı anlamına gelmektedir".*** Kanımca 11 Eylül 2001 tarihi, Batı dünyasının İslâm dünyasına açtığı ideolojik savaşın başlangıç tarihidir. Artık ideolojik saldırıya muhatabız; ideolojik savaş başlamıştır.

Ne mi yapmalıyız? Üzerimize düşeni. Gerisi, Mevlâm görelim neyler, neylerse güzel eyler!

KAYNAK:

Tarih, Türk Tarihi, Dünya Tarihi ve Biz, Dergâh (Edebiyat - Sanat - Kültür Dergisi), C. XIV, S. 165, s. 12-18. Kasım 2003. https://www.nadirkitap.com/dergah-edebiyat-sanat-kultur-dergisi-sayi-165-ihsan-fazlioglu-tarih-turk-tarihi-dunya-tarihi-ve-biz-ali-aycil-bal-kan-kitap10865983.html

PROF. DR. İHSAN FAZLIOĞLU ÇALIŞMALARI KÜTÜPHANESİ

*RÖPORTAJLAR SERİSİ

1.Ne Hintli bilgeler gibi sadece 'kendini', ne de İskender gibi yalnızca 'dünya'yı fethetmek… PDF

2.Aydın Bizden Değildir PDF

3.Yanlışlara ağıt yakmaktan doğruları inşa edemiyoruz PDF

4.Teklifiniz ve temsiliniz yok ise siz de yoksunuz! PDF

5.Şehir ve Kitap Üzerine PDF

6.Tarihten çekilen Türkler değil Osmanlılardır PDF

7.Kitaplarda Bulabildiklerimiz Ancak Bildiklerimizdir PDF

8.Geçmişimizle Yüzleşmek PDF

9.Kitap Okumak İnsan Öldürmekten Daha Zordur PDF

10.Derdimiz Yolda Olmaktır, Çadır Kurmak Değil PDF

11.Geleceğin Tarihi İstanbul'suz Yazılamayacaktır PDF

12.Geçmişte Dökülen Sütün Hesâbı Olmaz; Ama Tarihte Olur... PDF

*KONFERANSLAR SERİSİ

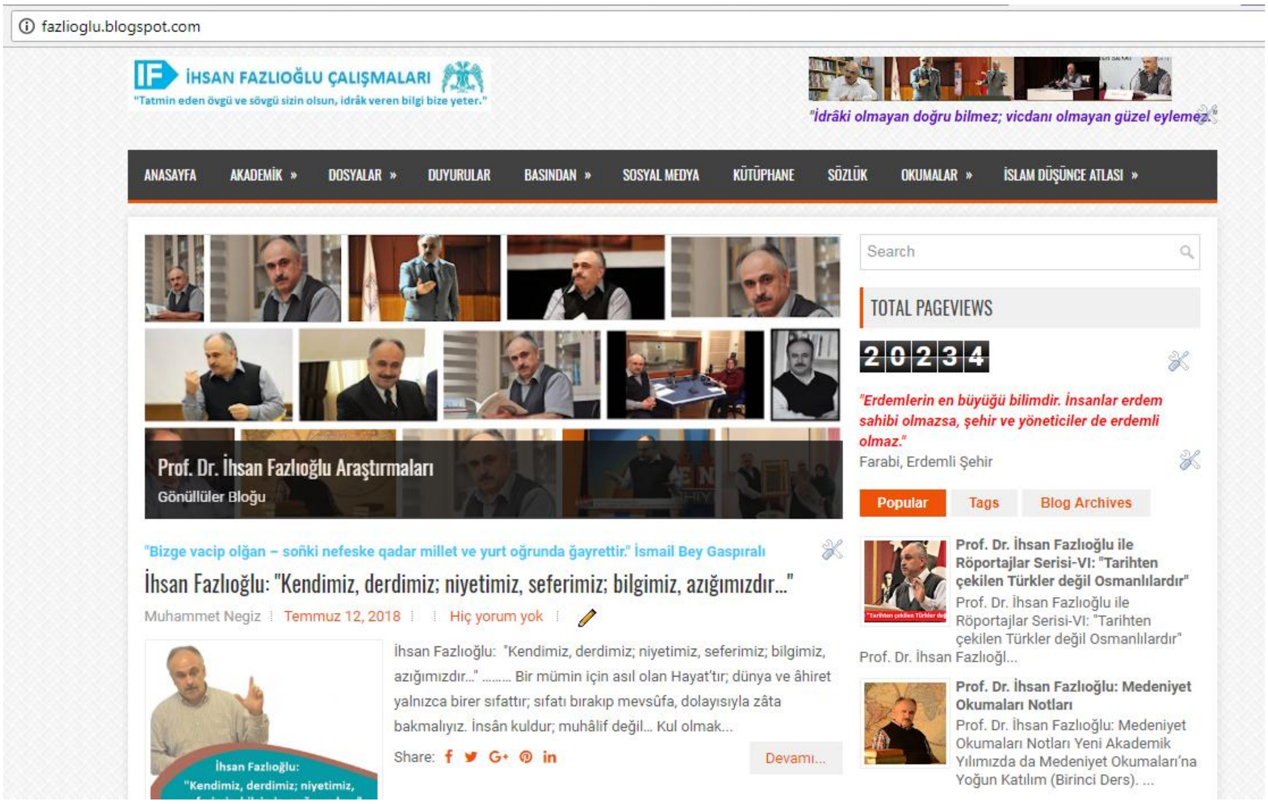
1."ÂMENTU'NÜN BEDELİNİ ÖDEMEK -Ne Yapmalı? Bedel, Bakış ve Süreklilik" PDF

2. "Hakikatli ve Siyasetli İnsan Olmanın İmkânı: Işk, Sıdk ve Liyakât Kavramları Açısından Bir Modelleme Denemesi" PDF

3."Modern Dünyada Bilgi ve Zihniyet" PDF

*OKUMALAR SERİSİ

1. Medeniyet Okumaları (15 Ders) PDF

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-VI: "Tarihten çekilen Türkler değil Osmanlılardır"

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-VI: "Tarihten çekilen Türkler değil Osmanlılardır" Prof. Dr. İhsan Fazlıoğl...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: Medeniyet Okumaları Notları

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: Medeniyet Okumaları Notları Yeni Akademik Yılımızda da Medeniyet Okumaları'na Yoğun Katılım (Birinci Ders). ...

Prof.Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Prof. Dr. Fuat Sezgin ile Bilim Tarihi Üzerine Söyleşi"

Prof.Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Prof. Dr. Fuat Sezgin ile Bilim Tarihi Üzerine Söyleşi" Alanında saygın bir yere sahip olan i...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Çalışmaları Kütüphanesi

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Çalışmaları Kütüphanesi *RÖPORTAJLAR SERİSİ 1.Ne Hintli bilgeler gibi sadece 'kendini', ne de İsk...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-XIII: Tarih, Türk Tarihi, Dünya Tarihi ve Biz

İHSAN FAZLIOĞLU: "ÂMENTU'NÜN BEDELİNİ ÖDEMEK -Ne Yapmalı? Bedel, Bakış ve Süreklilik"

İHSAN FAZLIOĞLU, İLEM (İLMÎ ETÜDLER DERNEĞİ YAZ OKULU AÇILIŞ DERSİ) Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu hocamızın " ÂMENTU'NÜN BEDELİNİ ÖDEMEK: -...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu MP3 Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar...
Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu MP3 Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar Konferan/Ders/Programın Adı ...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu Arşivi: Konferanslar, Seminerler, Dersler, Programlar, Okumalar Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu tarafından verilen k...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-IX: "Kitap Okumak İnsan Öldürmekten Daha Zordur"
Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Röportajlar Serisi-IX: "Kitap Okumak İnsan Öldürmekten Daha Zordur" Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu h...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu: "Ne Hintli bilgeler gibi sadece 'kendini', ne de İskender gibi yalnızca 'dünya'yı fethetmek…"

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile gerçekleştirilen Arka Kapak dergisi röportajını iktibas ettik. " Ne Hintli bilgeler gibi sadece ...

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Mukaddime Okumaları

Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile Mukaddime Okumaları Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu ile İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde gerçekleşe...